

46. Mel' nichuk L.V. Funkcionuvannja organiv miscevoغو upravlinnja okupacijnoj' administracij' Rejhskomisariatu "Ukrai'na" (1941–1944 rr.): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Mel' nichuk Lina Volodymyrivna. – Perejaslav–Hmel' nyc' kyj, 2014. – 20 s.

47. Subtel'nyj Orest. Ukrai'na: istorija (Per. z angl. Ju.I. Shevchuka; Vst. st. S.V. Kul' chyc' kogo) / Subtel'nyj Orest. – K. : Lybid', 1992. – 512 s.

48. Al'tman I.A. Holokost i evrejskoe soprotivlenie na okkupirovannoj territorii SSSR: ucheb. posobie dlja studentov vysshih ucheb. zavedenij / Pod. red. prof. A.G. Asmolova / I.A. Al'tman, A.G. Asmolov. – M. : Fond "Holokost", 2002. – 320 s.

49. Chuev S.G. Spetsluzhby Tret'ego Rejha. Kniga II / Chuev S.G. – SPb.: Izdatel'skij dom "Neva"; M. : "OLMA–PRES Obrazovanie", 2003. – 447 s.

50. Kovalev B.N. Nacistskaja okkupacija i kollaboracionizm v Rossii, 1941–1944 / B.N. Kovalev. – M. : Tranzitkniga, 2003. – 483 s.

51. Kovalev B.N. Kollaboracionizm v Rossii v 1941–1945 gg.: tipy i formy; NovGU imeni Jaroslava Mudrogo Kovalev B.N. – Velikij Novgorod, 2009. – 372 s.

52. Berkhof K. Chy bulo religijne vidrodzhennja v Ukrai'ni pid chas nacysts'koi' okupacij' ? / K.Berkhof // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. – 2005. – № 3. – S. 16–36.

53. Berkhoff K. Harvest of Despair. Life and Death in Ukraine under Nazi Rules / Berkhoff K. – Cambridge, Massachusetts and London. – 2004. – 463 p.

54. Jerzhabkova Blanka. Shkil'na sprava ta shkil'na polityka v rejhskomisariati "Ukrai'na" (1941–1944) u svitli nimec'kyh dokumentiv / Jerzhabkova Blanka // Pereklad z nimec'koi' movy. – Kyi'v: Naukova dumka, 2008. – 272 s.

Glavatskyi M.V., postgraduate Department of History of Ukraine, Institute for History Education National Pedagogical M.P. Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), maks_glavatskyi@ukr.net

Socio-legal activities of the occupying power of the general area of "Kyiv" in 1941–1944: modern historiography of the problem

The author reviews the current status of the study of social problems – the legal activities of the occupying power in the general field of "Kyiv" (Kyiv and Poltava region) in 1941–1944; the basic directions of research on this subject.

Keywords: The Great Patriotic War, Kiev region, Poltava region, the occupation authorities, Historiography, Periodization, local people, research, social-legal activity, the Kiev City Council.

Главацкий М.В., аспирант кафедры истории Украины, Институт исторического образования Национального педагогического университета им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), maks_glavatskyi@ukr.net

Социально-правовая деятельность органов оккупационной власти генеральной области "Киев" в 1941–1944 гг.: новейшая историография проблемы

Проанализировано современное состояние изучения проблемы социально-правовой деятельности органов оккупационной власти на территории генеральной области "Киев" (Киевская и Полтавская области) в 1941–1944 гг.; выделены основные направления исследования этого вопроса.

Ключевые слова: Великая Отечественная война, Киевская область, Полтавская область, органы оккупационной власти, историография, периодизация, местное население, исследования, социально-правовая деятельность, Киевская Городская управа.

* * *

УДК 334.75:631.145:17.021.3

Гасанова Н. А.

диссертант, Институт рукописей им. Мухаммеда Физули
Национальной академии наук Азербайджана
(Азербайджан, Баку), nurane-hesnova@rambler.ru

ЭКСПЕРТИЗА РУКОПИСЕЙ НАСИРЕДДИНА ТУСИ, ХРАНЯЩИХСЯ В ИНСТИТУТЕ РУКОПИСЕЙ ИМ. МУХАММЕДА ФИЗУЛИ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНА

В истории азербайджанской культуры имя Насиреддина Туси, известного средневекового астронома и математика занимает достойное место. Его творческое наследие хранится и передается в веках от поколения к поколению. Большой интерес представляет исследование сохранности его рукописного наследия. Рукописи, переписанные в разное время, хранятся, в том числе и в

Институте рукописей Национальной академии наук Азербайджана. Представляет интерес число его произведений, их сохранность и оригинальность.

Ключевые слова: Н.Туси, рукописи, библиографические списки произведений, Институт рукописей в Баку.

(статья друкється мовою оригіналу)

Работы Н.Туси дошли до нас в основном в виде рукописей, всего небольшая часть его произведений была опубликована. В целом творчество ученого может быть разделено на несколько частей:

– работы, созданные на основе его оригинальных идей;

– произведения, написанные на основе идей других ученых;

– комментарии к произведениям других ученых, своих предшественников;

– переводы [1, с. 7].

Туси, используя достижения науки в средние века, написал оригинальные произведения, которые дали толчок в дальнейшем развитии исламской науки XIII века, он неустанно изучал труды ряда известных ученых, которые жили до него, пишет комментарии, анализирует их. Еще при жизни в работе "Аль-Фихрист" он писал, что является автором 43 произведений [2, посл. просмотр 27.01.2010].

Еще при жизни Туси Низамеддин Нишапури в 664 году по хиджри (1266 г.) написал первый библиографический список его произведений. Всего упомянуто здесь 57 работ. Позже Катиб Чалаби в своих тезкире "Кесфуз-зунун", указал 50 наименований, немецкий ученый Генрих Зутер в книге, опубликованной в 1900 году в Лейпциге, отметил более 40 работ из области математики и астрономии. Г.Сарто в своем трехтомном труде "Введение в историю науки" отметил 64 произведения, турецкий ученый Салех Зеки в своей работе "Асари-багиййе" показал 28 произведений, иранский ученый Ага Бозорг Техрани в своей тезкире "Зериййе", а также Али Фазиль Гаини в своем труде "Бюджеми-муэллифи-шийе" опубликовали список 121 произведения Туси.

Современный азербайджанский астроном Г.Мамедбейли в своей работе "Основатель Марагинской обсерватории Насиреддин Туси" отметил 76 произведений автора, русские ученые Г.П.Матвиевская и Б.А.Розенфельд в своем трехтомном произведении "Мусульманские математики и астрономы средневековья и их произведения" показали 66 произведений Туси. М.М.Рожанская, Г.П.Матвиевская и И.О.Лютер в книге "Насиреддин Туси и его произведения по математике и астрономии" отметили 62 произведения [1, с. 7].

Кроме того, иранский ученый Мухаммед Теги Мудеррис Резеви в своей книге, посвященной жизни и творчеству Туси под названием "Жизнь и деятельность Хадже Насиреддина Туси" предоставил список из 207 произведений, которые он причислял к Туси. Это максимальный показатель [3, с. 15]. Резеви, можно сказать, предоставляет информацию почти о каждом произведении Туси, однако многие названия он приводит как слово "Трактат", что является неточным. Возможно, это были просто сноски на его произведения, которые автор посчитал оригинальными. Уточнить правдивость данных текстов представляется очень сложным. Для этого надо сравнивать все тексты, сопоставлять их, и т.д.

Не случайно, что автор, приводя 207 названий рукописей, в другом своем труде, во введении к книге “Эсасуль-игтибас”, вышедшей в Тегеране в 1956 году, отмечает уже 113 произведений Туси [4, с. 115]. Еще один иранский ученый Мохаммад Мюгеддис Занджани в своей книге о творчестве Туси приводит список его произведений по направлениям его творчества [5, с. 25]. В честь 800-летия со дня рождения Туси, в соответствии с указом Президента страны от 13 июня 2000 года Институтом рукописей НАНА был издан библиографический сборник произведений Туси. Здесь указаны как произведения Туси, так и места их хранения. Сюда включен также библиографический список произведений, написанных о самом Туси и его творчестве. Подобное исследование также проводили Сейид Ибрагим Эшг-Ширини, Гасан Рахмани, Элизабет Александер, а также С. Туркин [6, с. 71–118, 207–213, 215–218]. В маниской библиотеке также хранится произведение Зеки Вэлиди Тога о произведениях Туси [7, с. 1–18].

В целом рукописи Туси сохраняются в наши дни в самых известных и уважаемых в мире библиотеках. Эти рукописи в разное время были переписаны разными учеными, некоторые анализировались, на них были сноски, письменные замечания, некоторые из них были переведены на разные языки. Числа в одной рукописи, написанной ученого перебрала годы дошло до нас. Его произведение, переведенное на персидский язык из творчества Шейха Абульгасана Абдуррахмана ибн Умара Суфи, и хранящееся в Стамбуле, в библиотеке Айя-Софья, написано его почерком в 647 г. хиджры (1249 г.). Книга называется “Биография Сюверил-кевакиб”. Это подтверждает и отметка на колофоне рукописи: “с божьей помощью я завершил перевод и запись этой книги 25 числа месяца зюльгедде, 647 года, в понедельник”. Перевод и запись сделаны одним и тем же лицом. Видимо, это единственный рукописный памятник Н. Туси, написанный им самим [1, с. 8].

Как видно, исследователи Н. Туси показывают разное количество рукописей и произведений, что вносит определенную путаницу в библиографическую классификацию. Это происходит по разным причинам. Иногда, видимо, случилось так, что крупные по объему произведения Туси переписывались разными писарями, причем могли переписать часть произведения и озаглавить его. К примеру, девять разделов одной из его книг (“Эсасуль-игтибас”) стали переписываться и издаваться как отдельные произведения.

Помимо этого, в школах и медресе, книжных мастерских заказывались в индивидуальном порядке отдельные части произведений, впоследствии они также стали считаться самостоятельными трудами Туси. В целом подобный подход к произведениям различных авторов был свойственен переписчикам. Подобное отношение можно встретить во многих рукописях Туси. Все это порождает определенные трудности в исследовании наследия Туси.

Hal-hazırdanəinkiTusieləcədədigərgörkəmliAzərbaycanvədünya alimlərininəsərvəlyazmalarınıözündəqoruyanvəhifzədən AMEA FüzuliadınaƏlyazmalarİnstitutundaTusinın 100–ə yaxınəlyazmasıoxucularatəqdimolunur. Bunlarınənməşhurlarınanəzərsalaq.

В настоящее время только в Институте рукописей им Физули НАНА ведется интенсивная работа по охране и сохранению артефактов и рукописей Туси, а также другие видных ученых с мировым именем. Здесь читателям предоставляются около 100 рукописей. Вот наиболее известные из них:

I. Адабюль-Мутеэллимин (Студенческая культура) (на арабском языке). В.:2608. Переписал Мухаммед Али МоллаАллахвердиоглу. Дата: 1241(1825/26). Почерк: насталик, объем 8 страниц, размер: 12x22см.

II. Бист-Баб – Двадцать глав (на персидском языке). В-396. Переписали Мухаммед Бин аль-Хадж; Али Бин Мухаммед аль Хархуни. Дата: 115 (1703). Почерк: насталик, стр. 24a–34b, размер: 16x21,5см.

II.1. Шерги – Бист-Баб В-2553. Толкование Абдул-али ибн Мухаммеда Бирдженди. Переписал: Мухаммед РагимБаднаби. Дата: 1317 (1899). Почерк: насталик, объем: 82 с., размер 17,5x22см. Переписано в Тегеране.

III. Эхлаги-Насири (Могтешеми). Книга об этике для Насира (на персидском языке). В-4255. Переписал: Бин аль АкберГабибуллах аль-Гусейни. Дата: 1041(1631). Почерк насх.Объем: 201 с., размер: 13x21см. S-95. Переписал: Мирза Гусейнвеледи-Мирза Шариф. Дата: 1213 (1798). Почерк: насталик. Объем: 187 с., 15x26,5 см.

IV.Овсафул-Ашраф. Особенности доблестных людей (на персидском языке). В-1163/1. Переписал: Мирза Али бек веледи-Мирза-Исмаил Мюнши. Дата: 1268 (1851). Почерк: насталик. Объем: стр. 1b–25b, размер: 17x21см.

V. Си фесил. Тридцать глав (на персидском языке). М-385. Переписал: Мухаммед Момин ибн Ибрагим Ширази. Дата: 1055 (1646). Почерк: насталик. стр.77b–97a, размер: 9x21см.

VI. Шархуль-Ишарат (на арабском языке). В-6244. Дата: IX (XV) эср. Почерк: насх. Объем: 230 с., размер: 14,5x17,5 см.

VII. Тедридюль-Агаид (Усложнение духовных позиций) (на арабском языке). В-4197. Переписал: Али Гушчу. Почерк: насталик. объем: 324 листа, размер: 12,5x24 см.

VIII. Тахрируль-Меджести. Редакция книги Птоломея “Алмагест” (на арабском языке). М-428. Переписал: Мухаммед Рза. Дата: 1067 (1656/57). Почерк: насх. Объем: 104 листа, размер: 18x24,5 см.

IX.Тенсугнамеи-Эльхани (на персидском языке). Переписал: Katibi: ибн Мирза Мухаммед Гусейн. Дата: 1253 (1836). Почерк шикесте-насталик. листы 57–66, размер 17x24 см.

Список использованных источников

1. AMEA XacəNəsirəddinTusi. Bibliografıya. – Bakı, 2004.– 168 s.
2. The Influence of Nasir al-Din al-Tusi on Ottoman Scientific Literature // <http://muslimheritage.com/>
3. MəhəmmədTəqimüdərrisRəzəvi“EhvalvəAsariXacəNasirəddinTusi”. – Tehran, 1370 hş (hicriəmsi).
4. MəhəmmədTəqimüdərrisRəzəvi, “Əsasül-iqtibas”. – Tehran, 1956.
5. MəhəmmədMüdərrisZəncani“Sərgüzəştəvə Əqaidi-FəlsəfiXacə NəsirəddinTusi”. – Tehran, 1379 hş.
6. NasrullahPürCevādi, “Kitabşināsi-yiHācəNasirəddin-iTūsī”, Dāneşmend-iTūs. – Tahran: Merkez-iNeşr-iDānişkâhî, 2000.
7. ZekiVelidiTogan, “Mecmua-iresâil-iriyâziyyederketabhâne-imagnisakehodHācəNasiruddinTūsî cemkerdebüd”Yādnâme-iHācəNasiruddinTūsî. – Tehran, 1336 hş.

Hasanova N.A., of the thesis of the Institute of Manuscripts by name of Mohammed Fizuli, National Academy of Sciences of Azerbaijan (Azerbaijan, Baku), nurane-hesenoval@rambler.ru

Examination of manuscripts NasireddinTusi stored Manuscripts Institute im.MuhammedaFizuli National Academy of Sciences of Azerbaijan

In the history of Azerbaijani culture name NasireddinTusi, the famous medieval astronomer and mathematician takes a worthy place. Its artistic heritage is stored and transmitted through the centuries from generation to generation. Great interest to investigate the safety of his manuscript heritage. Manuscripts copied at different times are stored including the Institute of Manuscripts of the National Academy of Sciences of Azerbaijan. Of interest is the number of his works, their integrity and originality.

Keywords: N.Tusi, manuscripts, bibliographies of works, Institute of Manuscripts in Baku.

Гасанова Н.А., дисертант, Інститут рукописів ім. Мухаммеда Фізулі Національної академії наук Азербайджану (Азербайджан, Баку), nurane-hesenoval@rambler.ru

Експертиза рукописів Насиреддина Тусі, що зберігаються в Інституті рукописів ім. МухаммедаФізулі Національної академії наук Азербайджану

В історії азербайджанської культури ім'я Насиреддина Тусі, відомого середньовічного астронома і математика займає гідне місце. Його творча спадщина зберігається і передається у віках від покоління до покоління. Великий інтерес представляє дослідження збереження його рукописної спадщини. Рукописи, переписані в різний час, зберігаються в тому числі і в Інституті рукописів Національної академії наук Азербайджану. Представляє інтерес число його творів, їх збереження і оригінальність.

Ключові слова: Н.Тусі, рукописи, бібліографічні списки творів, Інститут рукописів в Баку.

* * *

УДК 271+930.2

Берест Р. Я.

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін, Львівський інститут економіки і туризму (Україна, Львів), Berest_Liet@ukr.net

ФОРТИКАЦІЙНІ СПОРУДИ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ МОНАСТІРІВ УКРАЇНСЬКОГО ПРИКАРПАТТЯ

На конкретних фактологічних матеріалах, результатах власних багатолітніх археологічних, спелеологічних, етнографічних, топонімічних, архівних та інших досліджень зроблено спробу узагальнення результатів публікацій з метою висвітлення проблематики захисних систем середньовічних обителів чернецтва українського Прикарпаття.

Методологічна основана наукового дослідження побудована на використанні уже відомих та нових аналітичних й синтезуючих методів, а також у їх конструктивному поєднанні з методами досліджень окремих самостійних і спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. В процесі комплексного опрацювання джерел використано генетико-герметичний метод, порівняльні методи, елементи джерелознавчого аналізу й синтезу, що в загальному підсумку дало змогу побачити характерні риси, особливості та технічні запозичення в плані будівництва захисних споруд середньовічних монастирів, які існували на землях українського Прикарпаття.

Ключові слова: монастир, інок, земляний вал, рів, кам'яні споруди.

Жодних писемних відомостей про те коли і звідки прийшли чорноризці на землі українського Прикарпаття досі не виявлено. Це нерідко стає причиною дискусій серед дослідників [1, с.185–194], адже перша згадка про появу чорного духовенства в Київській Русі відноситься до порівняно пізнього періоду. Вона зазначена на сторінках “Повісті минулих літ” під 1037 роком [2, с.267]. Коротким інформативним повідомленням літописець засвідчує зростання загального числа, значення, ролі монастирських обителів і чорного духовенства у суспільному житті Давньоруської держави.

Монашество має давню, далеко не просту історію виникнення, довготривалу еволюцію та відзначається специфікою формування основних морально-етичних норм поведінки, принципами існування, правовими за-

садами діяльності, соціальною відособленістю тощо [3, с. 555–556].

У глобальному масштабі монастирі й чернецтво отримали поширення в різних релігіях народів світу. Проте у кожній релігії існування чернецтво має свої особливості, характерні риси, ознаки, які, перш за все, регламентуються статутними документами, дисциплінарними положеннями, духовними звичаями, традиціями та іншим. Відомо, що перші чернечі общини появилися на землях Індостану у буддизмі в III ст. до н.е., тобто ще у дохристиянську епоху. Виникнення буддійського чернецтва пов'язують з активною місіонерською діяльністю царя Ашоки (268–231 до н.е.) [1, с.186].

У порівнянні із найдавнішими відомостями про світове монашество на землях українського Прикарпаття воно появилося досить пізно. Появу чорного духовенства частково і у той же час за відсутності писемних джерел, непевно, але можна асоціювати з діяльністю християнських місіонерів й, перш за все, солунських братів Кирила та Мефодія у Великоморавській державі, що відноситься до другої половини IX ст. [1, с.185–194]. Проте за значно пізнішими літописними відомостями, монастирськими пом'яниками, різними за походженням писемними джерелами архівних установ, крім величезних монастирських обителів у Києві в княжі часи добре відомими були оселі іноків, що знаходилися на землях Галичини, а саме: в Галичі, Угровську, Белзі, Синевидську, Жидичині, Пліснеську, Бужеську, Спасі, Лаврові, Самборі, Уневі, Перемишлі, Звенигороді, Теревовлі, Холмі. За останніми даними наземлях українського Прикарпаття у середні віки існувало понад 400 осель чорноризців [4, с.2–3].

Нерідко в межах одного населеного пункту своєю діяльністю помітно виділялося кілька монаших общин. Зокрема, тільки у недалеких околицях княжого Галича, як свідчить на основі джерел о. С. Мудрий, в XIII ст. функціонувало 12 монастирів (св. Іллі, св. Кирила, св. Івана, св. Юрія і ін.) [4, с.2], 8 осель іноків (св. Прокопія, св. Юрія, св. Онупрія, св. Івана і ін.) знаходилося поблизу оборонних укріплень Львова [5, с.17–31] і т.д. Подібні чернечі житла зафіксовано поблизу Теревовлі, Перемишля, Пліснеська та інших давньоруських городищ.

У пізньому середньовіччі і в наступні епохи чернечу палітру Прикарпаття доповнили прибулі монаші общини (домініканів, театинів, августинів, бенедиктинів, бригідок, капуцинів, кармелітів, сакраменток, тринітаріїв і ін.), які нерідко творилися на євроазійських просторах під впливом різних релігійно-політичних течій, рухів тощо. Загалом у Прикарпатті вони залишалися малочисельними і, в основному, поодинокі існували у великих населених пунктах або поблизу них, наприклад, у Львові відзначалися одиничними обителями [6, с.23, 71, 120, 137, 196, 231, 242].

Найбільшого значення та територіального поширення у середні віки в краї набули християнські общини василіан й студитів, які творилися на основі автохтонного етнокультурного елементу і є основним об'єктом нашого дослідження. Структурно місцеве чернецтво засновувало поселення, які захищало фортифікаціями від несподіваних нападів та відмежування від мирського світу. Цьому сприяла історична місія чернецтва